

Батько втратив роботу, тож довелося знову переїхати. Я вже почав звикати до переїздів. Байдуже, де я виходив на вулицю і знаходив хлопців із м'ячем, було досить, щоб котрась команда мала непарну кількість гравців. Ні, переїзд проблемою не був, хіба тільки з огляду на шкільні пригоди: прийти в клас під час навчального року означало давати й отримувати стусани. Скільки енергії марнувалося тільки на те, щоб сісти за парту і ніхто не чіплявся до тебе, бо ти Новак або Італійчик!

У найманому фургончику ми приїхали в квартал, що складався з веж і довгастих будівель. Я б хотів, щоб ми переїздили серед тижня, бо тоді не давали б вистави під вікнами житлових будинків. 1978 року більшість людей мали роботу.

Зіпершись на жовтогарячий *“opel manta”*, два типи в картатих сорочках дослухалися до потріскувань короткохвильового радіоприймача, антена якого вигиналася дугою над чорним вініловим дахом. На балконах чоловіки в майках, спираючись на поручні, курили сигарети. Жінки в халатах підглядали за нами з-за штор. Та найгіршим було те, що діти, сидючи на сходах перед під'їздами, хихикали й штурхали одне одного ліктями. Але батько був саме такий: переїздити треба в суботу, крапка. Хай там як, а стусани й копняки в понеділок — то вже мій клопіт.

— Андре, ти лишишся коло машини, — мовив батько. — Ми *con la mamma*¹ підемо по ключі.

Я б хотів бути десь-інде, дуже далеко. Але ж мені виповнилося лише дванадцять років, я слухався батька-матері й платив за це соромом перед іншими дітьми.

За батьком-матір'ю зачинилися скляні двері під'їзду, і мені в спину вдарив камінчик. Я вдав, ніби нічого не сталося, але дрібненький щебінь градом сипався мені на голову й відскакував від даху фургона. Я обернувся, і один камінчик поціливі мені в чоло. Хлопці реготали. Я порахував їх: п'ятеро. Ватажком був найстарший, жирнуватий, але дебелий. Отак усюди, завжди є хтось один. У мене трусилися жижки, підкочувалась нудота. Потім кров знову заструменила по жилах, я відчув, як червоніє обличчя. Я був готовий битись, якщо не буде іншого вибору. Битись або тікати.

Батько повернувся разом із консьєржем, незмірним чолов'ягою з черевом, що звисало понад паском штанів. Хлопець, якого я визначив як Ватажка, дістав потиличника.

— Ану забирайтеся звідси! — кинув консьєрж.

Згряя пішла геть, тільки Ватажок ще зволікав. Коли батько і консьєрж зайшли за фургончик, він довго показував на мене вказівним пальцем. Я був змушений стиснути сечовий міхур, щоб не надзюрити в штани.

Під вечір меблі і ящики вже громадилися в квартирі. Сама квартира нагадувала попередню, немов архітектори передавали один одному плани соціального житла. Батько поїхав відвозити фургончик, мати приготувала сандвічі на краю столу в малесенькій кухні.

— З тунцем чи шинкою? — запитала вона.

Мене трохи непокоїли всі ті ящики, які треба розпакувати.

— Ну, ти вирішив? З ТУНЦЕМ ЧИ ШИНКОЮ?!

— З тунцем, — відповів я. — І майонезом.

¹ «З мамою» (ит.). — Примітки, позначені цифрами, належать перекладачу.

— Майонезу немає, — сказала мати й розплакалася.

Я знав: вона розплакалася не через майонез. Знав, бо віднедавна таке траплялося з нею цілком несподівано. Мати прикрила обличчя руками, ніж для хліба опинився серед білявих кіс.

Я підійшов до матері, хотів пригорнутися, щоб вона міцно обійняла мене. Я наполегливо тицявся й отримав приязний удар по зубах. Інколи в таких ситуаціях до матері краще не підходити. Я вдав, ніби моїм яснам не боляче.

Зі своєї кімнати я чув, як мати риється в сумці, де тримала коробочку з ліками. Я дістав з одного ящика роликові ковзани. Був кінець квітня, і я казав собі, що мати, можливо, дозволить мені погратися на вулиці, поки споночіє.

Усю неділю ми розкладали речі. Про ігри надворі я й далі міг тільки мріяти. Я допомагав, подаючи батькові інструменти і таке інше. Мати показувала місце на стіні, батько прикладався там дрилем. Сусіди нарікали на гуркіт. Інколи стіна чинила опір і свердло ламалося.

— *Porca puttana!*¹ — горлав батько.

— Не лайся, Карло, на Бога, не лайся перед сином!

— Ми тут що, у церкві? Відповідай, ми тут у *клятій* церкві?

— Бачиш? Ти ласься навмисне, хай тобі біс!

Задум батька-матері полягав у розташуванні меблів точнісінько так, як і в попередній квартирі. У соціальних житлах це не дуже складно, от тільки в цій квартирі було на одну кімнату менше, тож прасувальна дошка сперечалася за місце з підставкою для контрабаса. Батько грав на ньому поганенько, умів дотримуватися темпу, тож інколи й награвав не дуже швидкий рок-н-рол.

Мати приготувала хот-доги, ми їли їх перед телевізором. Мати пишалася своєю машиною для готування хот-догів. Згодом я казав собі, що вона, напевне, вбачала в ній символ емансипації, сучасності. Батько-мати пили пиво і, здається, були в доброму гуморі. Мені подобалося їсти серед ящиків і речей, які ще не знайшли свого місця. Ми наче були

¹ Мерзенна хвойда! (*im.*)

в дорозі й завтра мали бути десь-інде, де все буде по-іншому. Мені подобалося думати, що десь-інде буде краще.

Віднедавна мені дозволили дивитися теленовини. Мати боялася, що деякі кадри можуть шокувати мене. Того вечора інформація була радше спокійна: інтерв'ю з японцем Наомі Уемурою, що сам дійшов до Північного полюсу, політичні суперечки, пов'язані з майбутнім чемпіонатом світу з футболу в Аргентині, й Альдо Моро, що й далі був в'язнем «Червоних бригад». На екрані не було ані крові, ані тривожних образів. Я спатиму спокійно.

Лягаючи, я вже не був кочовиком у дорозі, бо завтра мав іти до школи. Мати записала мене ще минулого тижня, вчителька чекала мене.

Мадам Ольга Шанц.

Ще не поцілувавши, мати перевірила, чи я почистив зуби, і пішла прибирати в приватних осіб. Батько вже пішов на роботу. То був період, коли все складалося, мов зібрані нашвидкуруч конструкції «Лего».

Я зачесався, вдягнувся. У кухні на столі мене чекали гарячий шоколад і дві тартинки з медом. Мати поставила на стілець мій новий ранець. Зрештою, слово «новий» насправді неточне, бо цей ранець належав кузену Патріку, старшому від мене на чотири роки.

Я замкнув двері на два оберти, почепив ключ на шию та заховав під светром. Мій ранець був із твердого картону й коров'ячої шкіри з двома помаранчевими світловідбивачами на застібках. Я набридав матері цілий тиждень, аж поки вона нарешті поступилася й запитала сестру, чи та не викинула кузенів ранець. Ремі, чоловік тітки Жозіани, працював у банку. Тому вони жили заможнo й купили недавно віллу в передмісті. Мати відмовлялася просити в сестри бодай що-небудь, але тут була надзвичайна ситуація: без того ранця з коров'ячої шкіри я б загинув для школи.

Вийшовши на вулицю, я глибоко вдихнув. Щокроку я чув, як у ранці підскакує пенал. Ясний день, блакитне небо, на деревах щебечуть пташки. Батько ще вдосвіта пішов на нову роботу, а я йшов до нової школи.

Я побачив їх, коли обминув бетонний фонтан. Площа закінчувалася вузьким проходом, по якому треба пройти,

щоб вийти на луку перед школою. Не було жодного способу уникнути їх, хіба що дати великий гак поза будинками. Ще одним виходом був поворот назад, але як я пояснив би батькові-матері, що прогуляв школу? Я йшов далі, — мої ноги йшли далі, — мене несло до жалюгідної долі, до однієї з тих дрібних драм, які позначають повсякдення дитини.

Вони сиділи на невисокому мурі. Ватажок, Рудик і Довгань із відстовбурченими вухами. Коли я проминав їх, Ватажок вигукнув:

— Агов, італійчику! Тягни сюди свою пику!

Рудик наздогнав мене й загородив шлях.

— Здається, ти засраний італійчик у коров'ячій шкурі, — кинув Ватажок. — Сюди, я сказав!

Я підійшов. Довгань сидів поруч із Ватажком, дививсь на мене й колупався в носі. Дістав із носа буру козюлю й почав качати між пальцями.

— Ранець! — звелів Ватажок.

Запустив руку всередину, відкрив пенал, вибрав найкращу ручку, поклав собі в кишеню, а решту жбурнув на землю.

— Усі інші мають сніданок. А чому в тебе його нема?

Я мовчав.

— Мабуть, його матуся ще не повернулася з ночі, — припустив Рудик. — Певне, смокче в роботяг на будівництві автостради.

Усі троє розреготалися. Були старші за мене й набагато дужчі. Матір ображали, а я й не ворухнувся.

— Знаєш що? — звернувся Ватажок до Довганя. — Ти маєш дати йому свою козюлю замість сніданку.

Я збагнув, що ситуація стає справді прикрою. Я кусав собі губи зсередини, щоб не запхинькати, не пролити сльози безсилля та люті.

— Бери ранець! — звелів Ватажок. — Бери і приходь за своїм сніданком.

Я не ворухнувся. Рудик хотів штовхнути мене, але я відступив, і він мало не втратив рівноваги. Задзвенів шкільний

дзвоник, я запізнюся. Водночас це не мало великого значення. Я сказав собі, що мені треба йти, просто почати ступати ногами, ситуація згодом залагодиться сама собою. Я взяв ранець, обернувся до них плечима й пішов.

— Італійчику, повернися! — крикнув Ватажок.

Я йшов і здогадувався, як за моїми плечима росте їхня ненависть. Чув, як вони зіскочили з муру. Рудик зачекав тих двох, щоб припасуватися до їхньої ходи.

Саме тоді я й побачив. Шматок бетону, що відколовся на розі муру, з нього ще й стирчав іржавий залізний прут. Я нагнувся, не обертаючись. Відчув його в руці, твердий і гострий. Шматок старого муру, що відпав і довгенько чекав, поки я підберу його.

Ген далі по щоразу безлюднішій луці бігли запізнілі учні. Кроки за моїми плечима стали невпевнені. Я йшов, цупко тримаючи шматок бетону, рука аж побіліла.

— Італійчику, ще побачимось! — пригрозив Ватажок.

Я й далі йшов до школи. Дзвоник замовк. У голові гупала кров, я вже нічого не чув.

Навколо була тільки тиша.

Коридори були безлюдні. За дверима класів я чув голоси учительок, які підносилися понад гамором учнів. А невдовзі чув лише човгання гуми моїх кедів по лінолеуму. Я ще ніколи не бачив такої сучасної школи. Вікна були обладнані електричними шторами зі смужками, які можна було повертати. Гачки в гардеробі були з алюмінію. Лави з ясного дерева, а під ними — кілька металевих трубочок, щоб класти взуття. Стіни з полірованого граніту. На стелі неонові лампи, що освітлювали приміщення, як у лікарні.

На першому поверсі можна було потрапити в спортзал, актову залу і басейн. Басейн! Я бачив синю воду, гладеньку, мов дзеркало, чорні лінії плавальних доріжок, зображені на дні басейна.

— Що ти тут робиш? Чому ти не в класі?

Я відірвав обличчя від скла і аж підскочив. Крізь окуляри в черепаховій оправі на мене суворо дививсь сивий чоловік у костюмі-трійці. Дістав із кишені жилета кишеньковий годинник.

— Уже восьма година тридцять дві хвилини. Уроки починаються рівно о восьмій годині!

При кожному слові борлак на його худезній шиї просто шаленів. Чоловік був високий, такий високий, хай йому всячина, що я не наважувався ані підвести голову, ані глянути йому у вічі. Від його одягу тхнуло старістю, а коли

придивитися ближче, піджак не був таким чистим, яким видавався.

— Де твій клас? Яке твоє прізвище?

— Андре.

— Я кажу прізвище!

— Пастрелья.

— А це що, що у тебе в руках?

— Е... камінь.

— Дай мені його! Що ти робиш із цим... *предметом*? Залізо іржаве! Ти вже чув коли-небудь про правець, га? ПРАВЕЦЬ!

Чоловік, власне, не знав, як тримати той шматок бетону, це стало проблемою для нього, він замастив собі руки.

— Ну, і що, Пастарельє? Ти не можеш знайти свій клас? Загубився?

— Я... Я новенький.

Чоловік протягнув «А...» й повторив слово «новенький», глядячи собі борідку великим і вказівним пальцями.

— Іди за мною.

Чорні черевики чоловіка рипіли. Я мусив підбігати за ним, щоб не відстати. Він сказав почекати перед своїм кабінетом, а потім повернувся з течкою замість шматка бетону, що таки лишив свій слід на його піджаку, припорошивши білим пилом. Чоловік щось бурмотів, оближуючи палець щоразу, коли перегортав сторінку. Перегорнув останню, як і всі попередні.

— Я не знайшов жодного формуляру, де б ішлося про тебе. Ти певен, що прийшов до потрібної школи?

— Мама записала мене ще минулого тижня, — відповів я.

— Пастарелья — італійське прізвище?

— Пастрелья. Так, месє.

— Де ти живеш?

Я назвав йому мою нову адресу й додав:

— Мою вчительку звать Ольга Шанц.

Його обличчя проясніло:

— Мадам Шанц? Дитино моя, таж треба було одразу сказати про це. Одразу!

Ми пішли у зворотному напрямі й піднялися на другий поверх. Він переступав через дві сходинки, встигати за ним було важко. Обернувся й заявив:

— Я директор, месьє Тренгле. Едуар Тренгле.

Чоловік зупинився перед синіми дверима. (На першому поверсі двері були червоні. На другому — сині. На третьому — зелені).

— Кольори допомагають орієнтуватися, — сказав директор, немов звертаючись до недоумка.

Тричі коротко стукнув і відчинив двері.

Учні встали. Мадам Шанц застигла з піднятою рукою перед чорною дошкою. Кашлянула, поправила комірцець блузки і розплилася в широкій усмішці.

— Сідайте! — мовив директор.

Учні сіли. Мадам Шанц шукала мене очима, я ховався за ногами директора.

— Представляю вам нового учня, Андре Пастарелью. Прошу прийняти його як годиться. Він приїхав з Італії, країни на півдні Європи, столиця якої?..

Ніхто не відповів.

— Та що ви, Рим! — збентежилася мадам Шанц.

— Гаразд, гм... Що ж, я покидаю вас... Успішного дня, Ольго.

Месьє Тренгле вийшов задкуючи, дуже хореографічно, потім розвернув підбори й зачинив за собою двері.

Я, мов йолоп, стояв перед класом, прикипівши ногами до підлоги, з тягарем пів сотні очей на своїй малій персоні. На потертому аж до основи ранці з коров'ячої шкіри, брудних кедах, бахматих штанах із латками на колінах, тенісці в горизонтальну смужку...

— Сідайте, Пастар... е, Андре, сідайте за задню парту, — мовила мадам Шанц.

Я пішов у глиб класу. Пильнував, але ніхто не спробував перечепити мене ногою.

На призначеній мені парті громадився стос книжок і паперів. Мадам Шанц, схрестивши руки, мовчки дивилася на мене. Її груди під широким декольте блузки видавалися ще пишнішими. Руді коси, зібрані в кінський хвіст, спадали їй на спину. Мала дуже білу шкіру, а її силует, убраний у квіти та мережива, чітко вирізнявся на тлі чорної дошки.

Я почав знімати книжки одна за одною і класти їх на підлогу. Увесь клас дививсь, як я звільняю ту клятву парту. Річ зрозуміла, зрештою я ненароком скинув стос підручників.

Мадам Шанц, зітхнувши, заявила:

— Ви зробите це пізніше. Сядьте в кутку для ігор і не заважайте класу. А тепер я прошу слухати всіх уважно, ідемо далі: якщо *A* входить у *B*, а *B*...

Діаграми Венна, я любив їх. Об'єднання, відкидання, перетин. Я сидів на низенькому стільчику, нижчому, ніж у решти учнів. Квадрат сірого килимового покриття під моїми ногами позначав той ігровий куток. Я бачив, як жестикулює вчителька понад опущеними головами, всі писали. Годилось і мені братися до роботи, якщо я не хочу ще раз лишитися на другий рік. Я дививсь у вікно. Небо покреслили білі смуги від реактивних літаків, лінії зрештою розпливалися, а потім зникали цілковито. Месьє Діаманті, мій перший учитель, розповідав, що перші предки людей з'явилися приблизно сім мільйонів років тому. А скільки років життя в мене попереду? Що я тут роблю? Який сенс глибокої нудьги, яку відчуваю цієї миті, огиди, яка спонукає мене почуватися абсолютно непотрібним на землі?